Tiina Muinonen, nvm
Susanna Hoikkala, nvm

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain 6 ja 60 §:n muuttamiseksi (HE 56/2023 vp)

Sisältö

Lastensuojelun jälkihuollon ikärajaa ehdotetaan laskettavaksi nykyisestä 25 ikävuodesta kahdella vuodella pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaisesti. Muutos tulisi voimaan 1.1.2024. Hyvinvointialueen velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyisi näin jatkossa nuoren täyttäessä 23 vuotta. Esitys on osa pääministeri Petteri Orpon hallituksen valtiontalouden säästöohjelmaa. Hallitusohjelman mukaisesti ikärajan laskulla tavoitellaan 12 miljoonan euron valtiontaloudellista säästöä vuonna 2024 ja 24 miljoonan euron säästöä vuodesta 2025 lukien.

Lisäksi esityksellä täsmennettäisiin varhaiskasvatuslakia lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden osalta sekä säädettäisiin kuntien välisestä kustannusvastuusta tilanteessa, jossa lapsen varhaiskasvatus järjestetään muualla kuin lapsen kotikunnassa. Lastensuojelulain 16 b §:n sääntelyä täsmennettäisiin niin ikään asiaan liittyen. Ehdotuksen taustalla on sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistuksen myötä kuntien ja hyvinvointialueiden kesken syntynyt epäselvyys lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen kustannusvastuusta. Epäselvyyttä on myös kuntien välisestä vastuusta (lapsen kotikunta – sijoituspaikan sijaintikunta/jälkihuollossa olevan lapsen asuinkunta), mistä ei tällä hetkellä ole sääntelyä lainkaan. Esitys on tältä osin kustannusneutraali.

Lisäksi esitykseen sisältyy muutoksia, joilla korjattaisiin eräät sote-uudistuksessa lastensuojelulakiin jääneet teknisluonteiseksi arvioidut virheet.

Lastensuojelun jälkihuollon ikärajan lasku

Jälkihuollolla tarkoitetaan sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea lapselle tai nuorelle. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle. Jälkihuoltonuoret ovat taustansa vuoksi haavoittuvassa asemassa olevia ja jälkihuollon tukitoimin heidät pyritään saattamaan tosiasiallisesti yhdenvertaiseen asemaan ei sijoitustaustaa omaavien kanssa.

Oikeus jälkihuoltoon on turvattu lastensuojelulaissa subjektiivisena oikeutena. Tuen tarvetta arvioidaan aina yksilökohtaisesti ja tukea järjestetään tarpeen mukaisesti. Jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten aikuisten ryhmä ei ole homogeeninen ja jälkihuollon perustehtävään kuuluu hyvinkin erilaisiin tuen tarpeisiin vastaaminen. Osa pärjää kevyemmällä tuella, mutta osa on vaativan monialaisen tuen tarpeessa. Paljon tukea tarvitsevilla voi olla hyvin monimuotoisia, kompleksisia ja kumuloituvia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, jotka alentavat heidän toimintakykyään. Mitä useammalla elämän osa-alueella ja mitä enemmän nuorella on tuen tarvetta, sitä suurempi riski hänellä on pudota palvelujen väliin ja syrjäytyä.

Tiina Muinonen, nvm
Susanna Hoikkala, nvm

Lastensuojelun jälkihuollon ikäraja nostettiin 21 vuodesta 25 vuoteen 1.1.2020 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella (542/2019). Ikäraja jäisi nyt esitettävän muutoksen jälkeen edelleen korkeammaksi kuin mistä sitä vuonna 2019 lähdettiin nostamaan. Muutoksen jälkeen 18 vuotta täyttänyt nuori voisi tarvittaessa yhä olla 5 vuotta jälkihuollon tukitoimien piirissä. Lakiehdotus ei sisällä muutoksia jälkihuollon sisältöön.

Perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään katsonut, että valtiontalouden säästötavoitetta voidaan tietyin edellytyksin pitää taloudellisen laskusuhdanteen aikana hyväksyttävänä perusteena heikennyksille (esim. PeVL 25/2012 vp.). Heikennyksen sallittavuutta arvioitaessa on tällöin otettava huomioon, ettei sääntely kokonaisuutena arvioiden vaaranna perustuslaissa julkiselle vallalle asetettua tukemisvelvoitetta. Turvaamisvelvoitetta eivät vastaisi sellaiset muutokset, jotka merkitsisivät olennaista heikennystä ilman muita kompensoivia toimenpiteitä.

Jälkihuollon piirissä nyt olevat nuoret eivät jatkossakaan jäisi ilman tarpeenmukaisia palveluita vaan heidän palvelutarpeeseensa tulee vastata koko nuorten monialaisella palvelujärjestelmällä mukaan lukien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä sosiaaliturvaetuudet. Kuten todettua, osa nuorista tarvitsee edelleen paljon tukea monimuotoisten ongelmiensa vuoksi. Osa näistä nuorista todennäköisesti täyttäisi lainsäädännön (sosiaalihuoltolaki 3 §, terveydenhuoltolaki 24 §) erityistä tukea tarvitsevan henkilön määritelmän, jolloin heidän palvelutarpeisiinsa vastaamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluissa. Erityisesti näiden nuorten tarpeenmukaisten palveluiden järjestyminen on tärkeää. Eriarvoistuminen saattaa lisääntyä, mikäli heidän tarpeisiinsa ei kyetä vastaamaan.

Lakiehdotukseen on sisällytetty 6 kuukauden siirtymäaika, mikä tarkoittaa, että jälkihuolto päättyisi vasta 30.6.2024 niillä nuorilla, jotka lain tultua voimaan olisivat 23 tai sitä vanhempia. Siirtymäsäännöksellä halutaan turvata nuorten suunnitelmallinen saattaminen tarpeenmukaisten palveluiden ja etuuksien piiriin. Lisäksi siirtymäsääntelyssä huomioitaisiin ennen lain voimaantuloa annetut hallintopäätökset jälkihuollon tukitoimista. Hyvinvointialueet olisivat näin velvollisia järjestämään jälkihuollon tukitoimet päätöksien mukaisesti, vaikka päätösten mukaiset tukitoimet ulottuisivat pidemmälle kuin ehdotettu siirtymäaika. Lakiehdotuksen siirtymäsääntelyn osalta ministeriö toteaa, että ehdotettua 2 momentin viimeistä virkettä tulisi muuttaa siten, että siinä tunnistettaisiin myös mahdolliset kunnan antamat päätökset ennen sote-uudistusta. Muutos on mahdollista toteuttaa joko niin, että virkkeessä todettaisiin vain ennen lain voimaantuloa annetut päätökset tukitoimista tai lisättäisiin päätöksenantajaksi myös kunta.

Nuoren tarvitsema riittävä itsenäistymisen tuki on mahdollista toteuttaa jälkihuoltona 23 ikävuoteen mennessä, kun jälkihuollon aikaiset toimenpiteet kohdennetaan yksilöllisesti oikein ja vaikuttavasti. Jatkossa on tärkeä kehittää myös lastensuojelun sijaishuollon aikaista työskentelyä sekä panostettava mahdollisimman varhaiseen ja vaikuttavaan toimintaan tätäkin edeltävästi, jotta lastensuojelun asiakkuutta ei edes syntyisi. Parhaimmillaan muutos voi ehkäistä lastensuojeluasiakkuuksien pitkittymistä ja kannustaa hyvinvointialueita kehittämään nuorten aikuisten ja perheiden muuta sosiaalityötä ja palveluja sekä tehostamaan yhteistyötään kuntien (esimerkiksi etsivän nuorisotyön) kanssa. Jälkihuollon jälkeen yhä suurempaan roolin tulisi nousta koulutuksen ja työllisyyden tuen, jos nuori edelleen on vailla tutkintoa ja/tai työpaikkaa. Etsivä nuorisotyö ulottuu aina 29 ikävuoteen saakka, joten rinnalla kulkijan voi saada muualtakin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista.

Hallitusohjelmaan on kirjattu sosiaali- ja terveyspalvelujen laaja sisällöllinen uudistaminen ja hyvinvointialueiden ohjauksen tehostaminen niin sanotulla palvelureformilla. Osana tätä reformia hallitus on päättänyt uudistaa myös lastensuojelulainsäädännön. Nämä uudistukset ovat mahdollisuus toteuttaa edellä mainittuja muutoksia. Esimerkiksi oikea-aikainen pääsy tarpeenmukaisiin päihde- ja mielenterveyspalveluihin on keskeistä. Jälkihuollon tukitoimin ei voida täyttää hoitoonpääsyn vajeita tälläkään hetkellä. Hallitusohjelman mukaan hallitus panostaa myös ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin, kuten etsivään nuorisotyöhön ja nuorten työpajoihin sekä syrjäytymisen ehkäisemiseen. Erityisesti kiinnitetään huomiota eri syistä haavoittuvimmissa asemissa oleviin nuoriin.

Voimaantulo: Lait ehdotetaan tulevaksi voimaan 1.1.2024.